

Szilágyi Júlia

FANATIZMUSTÓL FÉLELEMIG

Szabadnak lenni nem azt jelenti, hogy meg tudjuk tenni, amit akarunk, hanem hogy azt akarjuk, amit meg tudunk tenni.” (Jean-Paul Sartre)

„A fájdalom a szívekben harap / Úgy tűnik, mintha lebukna a nap” – írtam Sztálin halálakor. Sajnos meg is jelent. Amit írtam, írogattam, azt, hírségéből persze, nem bírtam nem megmutatni valakinek, hiszen dicséretet vártam, nem tárgyilagos kritikát. Meg is kaptam. (Egyetlen kivétellel, amelyről még szó lesz). Sőt, a rokon vagy jó barát elfogultan sietett biztosítani a csodagyereknek nevezett kis szörnyeteg számára a nyilvánosságot. Vajon azért, mert a Sztálint sirató fájdalmát más is átérezte? Vagy mert a közléshez elég volt, hogy az amúgy sem túl igényes, inkább a politikailag remélt hasznot mint a minőséget szolgáló sajtóban éppen kellett valami közölhető anyag a tördeléskor? Mindenképpen valamilyen siker szurrogátummal becsaphattam, egy időre, magamat, esetleg a tájékozatlanabb – s nem túl őszinte – másokat is. És ha már az őszinteség szót leírtam, idekíváncozik az a sajtótörténeti botrány, ahogy az esemény, a Népek Nagy *Barátjának* halála, ha nem tévedek, a budapesti *Szabad Nép*ben megjelent: „Mély megrendeléssel tudatjuk”... Az én versem, vagy hogy is nevezzem serdülő magam rímbe szedett hisztériáját, legalább nem öles betűkkel a főoldalon! És ami fontosabb, és nem kevésbé jellemző a kor sajtójának hatására, a rossz versért nem büntetés járt, mint a központi magyar sajtó elszólásáért – le-tartóztatás, börtön.

Hát ilyen a történelem. Hogy milyen? A második világháború után néhány évvel, szüleim, az én izgatott jelenlétemben, vacsoraasztal mellett meghatottan faggattak élményeiről, már nem is tudom, egy távoli rokont vagy közeli barátot, aki sokakhoz hasonlóan, évekre eltűntnek számított, talán halottnak. De előkerült! Megtudtuk, hogy a háborús végnapokban, a felbomló front zűrzavarában, munkaszolgálatos osztaga csekély számú túlélője egyikeként, átszökött az oroszokhoz. Története számunkra itt fordult a drámai hihetetlenbe. A kérdezősködés láthatóan zavarba hozta a vendéget.

Eleinte szabadodott. Aztán kínos mosollyal legyintett, és nem szívesen volt nagyon őszinte. Ugyanis azt kérdezték tőle, aki éveket töltött, már rég nem kezdeti szabad akaratából, szovjet földön, hogy milyen világ az, hogyan élnek ott az emberek. Mint aki tudja, hogy a baloldali család házában csalódást okoz, reménytelenséget terjeszt vagy hitetlenséget vált ki, szomorúan volt őszinte: szegénységben élnek – mondta –, félelemben, szégyenben, hazugságban. Nem mintha a pusztító, kegyetlenkedő, fosztogató megszállókat nem gyűlölték volna! De hát a háború már csak ilyen – szólt közbe apu –, kegyetlen, pusztító... De hogy a mieinkkel visszajött volna a szegénység, a szégyen, a félelem! Nem pedig a rendszertől várt igazság? Ez nem volt hihető. A vendég pedig nem akart többet mondani. És mi? Nem hittünk Jenőnek. Nem akartunk vagy nem mertünk hinni? Hogy lett Jenő bácsi reakciós? – kamasz lelkem tiltakozott. Miért hazudik ez az ember? – háborogtam koraérett tizenhárom évem önkímélő hinni akarásával.

Már egyetemre jártam, amikor egy nap kommunista veterán Nelli nagynéném leült velem szembe, és ünnepélyes arccal közölte, hogy a férje, Gyuri meg ő elhatározták, hogy rám íratják Rákóczi úti, tehát villanegyedi, bár szerény, kispolgári családi házukat: két szoba, konyha, fürdőszoba, pince, padlás és szép, romantikusan elvadult, nagy kert. Gyümölcsfákkal, bokrokkal, kaszálatlan, magasra nőtt fűvel. Örömet éreztem és ijedtséget. Én ott, a kertben, mindig nagyon boldog voltam. De mégse mertem elfogadni, hogy az enyém legyen. Nem akartam, nem akarhattam háztulajdonos lenni. Félttem. Kirúghatnak az egyetemről. Fontosabb a tanulás. Az az életem értelme. Fájt a Nelli csalódása. Fájt a saját lemondásom.

Gyuri bátyám tartózkodó ember volt, hallgató, az erdélyi román falu neveltje. Eszembe jut, hogy 1946-ban, a Groza-kormány idején, különböző szakmákat és pártokat képviselő állampolgároknak talán születésnapot üdvözlő követségével Gyuri bácsi a palota vendége volt. Mihály királynak tolmácsolták a nép jókívánságait! Mikor beszámolt itthon a látogatásról, akkor hallottam először ezt a szót, hogy Sire... Kitanították őket, hogyan lehet vagy kell Őfelségét megszólítani. De most, ebben a valamilyen fonák módon szintén történelmi pillanatban, nem szólt. Nem tudom, mit gondolt. És a beszédes, élénk Nelli? Pár perce még a nagylelkű gesztus örömevel figyelte a hatást kedvenc unokahúgán. Most lassan felállt az ebédlőasztal mellől, és csak nézett engem. Ezt a Julikát nem ismerte. Nem voltak szavai hozzá. Neki, a bőbeszédűnek. A szellemesnek. A határozottnak. Mintha összetöpörödött volna: észrevettem, milyen öreg lett hirtelen. Nem kérdezett semmit. Máig sem tudom, vajon felfogta, hogy az, ami most közöt-

tünk, velünk történik, teljesen logikus. Ő, az egykori forradalmár talán még hiheti, hogy ura a tetteinek, amelyek egész életében, szíve szerint megfontoltan és önzetlenül irányították. Egy ilyen múltnak az öntudatával ő még mindig szabad ember. Én már tudom, hogy nem vagyok az. Nincs hősi múltam. A jövőmet pedig féltem. Értette is, nem is. Áldozatosan, az ügy szolgálatában, a gyermekáldásról is lemondva, segítettek felépíteni egy világot, amely egyre kevésbé hasonlított az álmaikra.

Magyarázattal tartoztam Nelliéknek. El kellett mondanom a férjem történetét, amelytől eddig meg akartam kímélni őket. (Gyuritól éppen váltam. Nem tudta megérteni, minek nekem az egyetem, miért nem elég művelt háziasszonyként, az ő feleségeként élnem. Számomra válóok volt, hogy sorskérdésben, életcél dolgában nem értünk egyet). Apai nagyapjának, a vargyasi székelynek volt egy kis kaszálója. Gyuri sose látta azt a darabka földet, ott, valahol messze, egy festői domboldalon, a nagyapját is vagy kétszer, gyerekkorában. Kolozsváron született, itt nőtt fel, itt élt a család, a könyvelő apa munkájából. Hol voltak már a hagyományos gyökerek! Ön-életrajzában ennél fogva nem is szerepelt az a kaszáló, hiszen a tudatában sem volt jelen, az ő számára a vargyasi származás, a rokonság élete távoli valóság volt, adomákkal fűszerezett romantika, nem tartozott a saját életéhez. Éppen záróvizsgáit tette le, hogy vegyész oklevelét kézhez vehesse, amikor kizárták az ifjúsági szervezetből mint kulákivadékot, aki ráadásul titkolja a származását. Kérdéssé vált, hogy egyáltalán kaphat-e diplomát az osztályidegen. Rám pedig, ekkor, érettségim küszöbén, valahol egy fontos hivatali fiókban ott vártak már a jövőmet eldöntő akták, amelyekkel a Szovjetunióba küldenek tanulni. Hogy mit tanulni? Nem feltétlenül azt, amit tanulni akarok, hanem valami fontosabbat, amire az országnak éppen szüksége van. Kimaradtam az iskolából, magánúton érettségiztem, és búcsút intettem a nekem szánt karriernek: felesége lettem az osztályidegennek. Szerелеmből és szolidaritásból. Nem értettem, hogy lehet valakinek bűnéül felróni azt, amiről nem tehet. Mi az, hogy egészségtelen származás? Valaki valahol téved. Ez nem lehet a párt politikája, hiszen igazságtalan!

Ez volt az első lázadásom. És megértettem valamit. Nem kell se ház, se kert. Az kell, hogy ne legyek támadható. Ne kerüljek a gyanúsak közé. Pedig, tudtam vagy sem, már az voltam. Ez kiderült, amikor hosszas habozás után kikértem, előkotortattam azt a – feltűnően hiányos, gondos kezektől megcsonkított – kartotékot. Tudni akartam, sok évvel később, hogyan és hányszor sértették meg jogaimat. Kiderült, hogy a valóságban nem is voltak jogaim. Titkom sem volt. Mindent tudtak rólam, és semmit sem

értettek az életemből. Ha már egyszer azt, hogy mi a jó és mi a rossz, ki a jó és ki a rossz, mi az igazság és mi a vétek, nem én döntöm el, mit számít az én életem. Mert vannak valakik, akik számon tartják, besorolják, értelmezik, használják. Magam ellen használnak engem is. Csakhogy magyartanár akartam lenni, és egyáltalán, mind jobban magaménak éreztem a József Attila sorát: *Az én vezérem bensőmből vezérel.* Csak legyen erőm ezt a vezért követni – gondoltam hazafelé ballagva Nelliéktől, 1955 kora nyári délutánján.

Aztán Nelli meghalt. Kórházban, éjjel, egyedül. Nem voltam Kolozsváron. Azon az éjszakán Szinajáról kergetett haza idő előtt valami baljós sejtetem. Gyuri pedig, éppen ő, aki takaróba bugyolált, és szánkázott a közele, hóborította Hója erdőben, így képzelem: a külső ajtó kulcsával lezárta sorsa döntő szakaszát, életét Nelli mellett, amikor eladta az elárvult házat. Hát nem metafora, hogy az új tulajdonosok lebontották? Költséges giccs került a helyébe. A kertet beépítették az új rendszer úrgazdagjai. Elmentünk Mihállyal megnézni azt, ami már nincs. Már csak az emlékezetemben létezik a kicsi ház a lakóival együtt, a nagy kert, ahol jó volt gyerekeknek lenni. Mert mintha csak megőriztem volna valamit abból, ami már – nem győzöm ismételni – nincs. Az egész gyermekkoromból az a ház, az a kert volt a legjobb. Valóban le kellett róla mondanom? Nem is tudom már, hogy mennyire volt nehéz a döntés. Nem csak bagatellizáltam, hogy könnyebb legyen? A fiam sokáig nem értette ezt a konformizmust, titokban alighanem elítélt érte, őt is megfosztottam valamitől valamiért, amit szintén nem egészen értett, ahogy nem értjük, csak tudomásul vesszük a történelmet, amiről éppen ő, a filozófiatanár, magyarázta nekem, hogy pusztán konstrukció, nem az, aminek el akarja hitetni magát. De hát nekem ahhoz a történelemhez is van közöm, amellyel éppen akkortájt kezdtem nem azonosulni.